

Право на сприятливий інформаційний простір як культурне право громадян, його адміністративно-правове забезпечення та зв'язок із свободою творчості

Розглянуті правові засади забезпечення права громадян на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення, гарантованого законодавством про захист суспільної моралі. Проаналізовано зв'язок із забезпеченням свободи творчості.

Legal frameworks of providing of rights for citizens are considered on informative space, free of materials, threatening the bodily, intellectual, moral-psychological condition of population, assured a legislation on defence of public moral. Connection is analysed with providing of freedom of creation.

Ключові слова:

свобода творчості,
суспільна мораль,
кінопродукція,
відеопродукція,
права і свободи людини
і громадянина

Ю. Л. Белкіна,
юрисконсульт ТОВ «Газета»
(Донецька область)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Права і свободи людини і громадянина – центральний інститут права. Його філософською основою є вчення про свободу як про природний стан людини і вищу цінність самого життя. Стан свободи реалізується через суб'єктивні права, які засновані на природному праві, а тому є невід'ємними і невідчужуваними. Вони зберігаються за людиною навіть тоді, коли вона сама від них відмовляється. Держава покликана охороняти права і свободи [1, 333].

Разом з тим користування правами в суспільстві не може бути безмежним, оскільки, як зазначається в джерелі [2], суспільство – це не механічна сукупність індивідів, а їхні відносини, що виникають у процесі матеріального й духовного виробництва. Ще засновники договірної теорії держави і права зазначали, що, об'єднуючись в державу і суспільство, людина відмовляється від частини своїх прав на користь держави в обмін на надійний захист решти своїх прав [3, 9].

Зазначене повною мірою стосується і свободи творчості, яка формулюється як право людини «на вільне вираження свого погляду; це право включає право поширювати будь-яку інформацію та ідеї усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір» (ч. 2 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права). Французька Декларація прав людини і громадянина 1798 р., проголошуючи такі «природні, невідчужувані і священні права людини», як свобода поглядів, думки, слова та преси, підкреслила, що ці права захищаються «погрозою відповідальності за зловживання цією свободою» [4, 167 – 168]. Згідно зі ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: 1) кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, отримувати і передавати інформацію та ідеї без

втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств; 2) здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким умовам, обмеженням або санкціям, що передбачені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві.

Відповідно до пп. е) ст. 17 Конвенції ООН про права дитини, ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-ХІІ, держави-учасниці сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її добробуту, з урахуванням необхідності забезпечення доступу дитини до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному добробуту, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини.

В законодавстві України відповідні обмеження на поширення несприятливих творів та інформації розглядаються як такі, що мають на меті реалізацію права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення (ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі» [5]). За таких умов актуальним є питання взаємовідносин свободи творчості та свободи поширення інформації та творів, з одного боку, та забезпечення права на сприятливий інформаційний простір, з іншого боку, гармонізації зазначених прав за допомогою законодавчих та адміністративно-правових методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. В ліберальних системах держави і права, де принцип свободи має пріоритет над принципом обмежень, будь-які обмеження наражаються на певні заперечення. Згідно зі ст. 5 Основ законодавства України про культуру (далі – «Основи...») [6], громадяни у сфері культури мають право, зокрема, на свободу творчості. Тому проблема обмежень свободи творчості не є «модною» серед українських дослідників, їй присвячене обмежене коло робіт. Так, у ґрунтовній

монографії [7, 411–572] С. Шевчук розглядав підходи Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) до обмежень свободи творчості в контексті ст. 10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція). Як зазначає російський дослідник В. Чиркін [8, 184–185], державні органи не втручаються у творчий процес художніх та інших колективів, в творчу працю художника, артиста, письменника. В той же час, відповідно до законів, державні органи мають право приймати заходи із заборони псевдокультурних, деструктивних напрямів, виступати проти пропаганди, спрямованої на підірвання загальнолюдських цінностей, тероризм, розпалювання соціальної, расової, національної і релігійної ворожнечі. Зазначені питання досліджувалися авторкою [9, 10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. З урахуванням викладеного, можна констатувати, що наразі не здійснювалося систематичного аналізу проблем законодавчого обмеження свободи творчості і поширення творів та інформації, з метою реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення, та виконання вимог Закону України «Про захист суспільної моралі», в тому числі в світлі західної демократичної традиції. Ця стаття присвячується вирішенню цієї проблеми.

Постановка завдання. Комплексний аналіз підходів до забезпечення свободи творчості та реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення, та виконання вимог Закону України «Про захист суспільної моралі».

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний підхід до вирішення проблеми обмеження прав в демократичному суспільстві ґрунтується на тому, що права однієї особи закінчуються там, де порушуються права інших осіб. Відповідно до ліберальної доктрини Канта [11–13 та ін.], право є сукупністю умов, які обмежують сваволю одного індивіда стосовно іншого та юридичні конфлікти в суспільстві. Право – це сукупність умов, за яких сваволя одного індивіда сумісна зі сваволею іншого під кутом зору загального закону свободи. Право є спільним для всіх правилом узгодження суперечливих дій вільних громадян. «Розуміння права розвиває усвідомлення обов'язку. Загальний закон – це свобода, яка закінчується там, де починається свобода іншого» (В. Гюго, цитується за [14]). Отже, обмеження прав повинні бути необхідними в демокра-

тичному суспільстві і диктуватися виключно необхідністю забезпечити права інших. За таких умов необмежена свобода одних створювати і поширювати певні твори може суперечити праву інших на сприятливий інформаційний простір. Тобто свобода творчості перебуває в діалектичній єдності з обмеженнями, обов'язками і відповідальністю щодо її здійснення.

Згідно з «Основами...» [6], політика держави в сфері культури спрямована, зокрема, на забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості. Відповідно до ст. 2 «Основ...», основними принципами культурної політики в Україні, зокрема, є гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань, забезпечення умов для творчого розвитку особистості, але висувається умова, що така діяльність повинна сприяти утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, підвищенню культурного рівня та естетичного виховання громадян. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 13 «Основ...», забороняється розповсюдження творів, що містять заклики до зміни насильницьким шляхом конституційного ладу; пропаганду війни, насилля, жорстокості, расової, національної, релігійної ворожнечі або ненависті; порнографію; підбурювання до вчинення злочинів. Отже, можливість введення заборон передбачена саме Законом, як того вимагає ч. 2 ст. 10 Конвенції.

Разом з тим механізм введення відповідних обмежень передбачений Законом [5]. Певна недосконалість цього Закону викликає жорстку критику з боку прихильників «необмеженої свободи». Але необхідно погодитися з тим, що краще мати хоча б якісь правила, аніж не мати жодних – наявність правил обмежує свавілля державних чиновників, тобто тих осіб, які, власне, здійснюють регуляторні функції, і дозволяє особам, зацікавленим в поширенні творів, передбачити наслідки тих чи інших дій.

Бажання України приєднатися до демократичних світових традицій робить доцільним аналіз наявності/відсутності/межі правового регулювання свободи самовираження в країнах, які вважаються взірцем свободи. Слід при цьому зазначити, що згідно з ч. 3 ст. 19 цитованого вище Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, користування передбаченими в п. 2 цієї статті правами (вільне вираження свого погляду – Авт.) накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для пова-

жання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я і моральності населення.

Приєднання України до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод робить актуальним аналіз прецедентної практики ЄСПЛ при розгляді спорів щодо свободи самовираження. Під час розгляду таких спорів ЄСПЛ, зазвичай, стає на бік захисту свободи висловлення поглядів, особливо коли це стосується політичної діяльності, політичних діячів чи суспільно значущих проблем [7, 9]. Разом з тим за певних умов ЄСПЛ визнавав припустимим втручання у свободу творчості з метою її обмеження.

Так, у справі *Wingrove v. the United Kingdom* (джерело – [7, 553]) ЄСПЛ зазначив, що митці та інші, хто поширює свої витвори, напевно, не мають імунітету від можливих обмежень. Той, хто використовує свою свободу вираження поглядів, бере на себе «обов'язки й відповідальність»; їхній обсяг залежатиме від ситуації та засобів, що використовуються. ЄСПЛ вважає відповідні обмеження правомірними, як правило, якщо вони спрямовані на захист найбільш вразливих категорій аудиторії – дітей та юнацтва, або якщо існує небезпека, що такі категорії можуть отримати доступ до інформації, матеріалів або ідей та поглядів, які можуть зашкодити їх моральному розвитку. В цій конкретній справі ЄСПЛ дійшов висновку, що еротичні фантазії головної героїні спірної кінострічки, визначеної в титрах як Св. Тереза Авільська (відома черниця XVI століття), завдають образи релігійним почуттям християн з огляду на спосіб, в який цей «суто еротичний витвір» змальовує фігуру Христа. ЄСПЛ не знайшов порушення принципу свободи творчості у факті обмеження показу цієї кінострічки, оскільки втручання держави у цьому випадку мало легітимну мету (захист прав інших, особливо права на свободу віросповідання) та було необхідним у демократичному суспільстві.

Аналогічного висновку дійшов ЄСПЛ у іншій справі – *Otto-Preminger-Institut v. Austria* (джерело – [7, 503]). Ця справа стосувалася заборони на розповсюдження фільму, в якому викривлялася доктрина римо-католицької церкви. За цих умов ЄСПЛ, зокрема, зазначив, що в контексті релігійних переконань та віросповідання на митця можна правомірно покласти обов'язок уникати, наскільки це можливо, вираження поглядів, що є безпідставно образливими для інших і, таким чином, порушує їхні права.

В справі *Handyside v. the United Kingdom* (джерело – [3, 172–179]) ЄСПЛ зазначив, що оцінка доцільності обмежень щодо видання для дітей книжки «Маленький червоний підручник»

залежить від аудиторії, для якої, насамперед, було призначене це видання – для дітей і підлітків віком від 12 до 18 років. При цьому ЄСПЛ підкреслив (п. 52 рішення), що ця книжка включала речення і абзаци, які молоді люди у переломний період свого розвитку могли б витлумачити як заохочення до дій, що не відповідають їх віку і є шкідливими для них, або навіть до вчинення певних кримінальних правопорушень. Тому англійські судді мали право вирішити, що за певних обставин «Підручник» може мати згубний вплив на моральність багатьох дітей і підлітків, які його читатимуть. За таких умов ЄСПЛ не встановив порушень принципу свободи творчості.

Отже, ЄСПЛ вважає відповідні обмеження свободи творчості правомірними, як правило, якщо вони спрямовані на запобігання образам почуттів національних меншин чи віруючих; на захист найбільш вразливих категорій аудиторії – дітей та юнацтва, або якщо існує небезпека, що такі категорії можуть отримати доступ до інформації, матеріалів або ідей та поглядів, які можуть зашкодити їх моральному розвитку.

Зазначених принципів дотримується не тільки Європейський суд з прав людини, а й виконавчі органи Ради Європи. Так, в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи № R (84)3 від 23 лютого 1984 р. «Про принципи телевізійної реклами», № R (97)19 від 30.10.1997 р. «Про показ насильства електронними ЗМІ», № R (97)20 від 30 жовтня 1997 р. «Про розпалювання ненависті» сформульовані принципи введення обмежень у відповідних галузях, особливо коли ці обмеження виправдані запобіганням несприятливого впливу на дітей та молодь [10]. Зокрема, в Рекомендаціях № R (84)3 від 23 лютого 1984 р. зазначається, що загальний принцип телевізійної реклами полягає в тому, що рекламу потрібно готувати з відчуттям відповідальності перед суспільством, звертаючи особливу увагу на моральні цінності, які є загальними для кожного демократичного суспільства. Реклама, спрямована до дітей, або реклама, в якій беруть участь діти, повинна уникати всього того, що може зашкодити інтересам дітей, а також повинна поважати їх фізичну, розумову і моральну індивідуальність.

Рекомендації № R (97)19 від 30 жовтня 1997 р. виходили з того, що здійснення свободи вираження поглядів пов'язані з обов'язками і відповідальністю і що воно може бути законним чином обмежене з метою підтримки рівноваги між здійсненням цього права і дотриманням інших основних прав, свобод і інтересів, які захищає Конвенція. Керівним принципом у визначенні меж показу насильства є ст. 10 Конвенції, яка регулює загальні правові рамки для вирішення питань, які сто-

суються показу насильства в електронних ЗМІ.

Рекомендації № R (97)20 від 30 жовтня 1997 р. виходили із засудження розпалювання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму та всіх форм нетерпимості, оскільки це підриває безпеку демократії, культурну єдність, плюралізм. Зазначається, що окремі випадки розпалювання ненависті можуть бути настільки образливими для окремих осіб і груп населення, що вони виходять за межі правового захисту, що надається ст. 10 Конвенції відносно свободи форм самовираження. Деякі форми необґрунтованого показу насильства, розпалювання ненависті можуть законним чином бути обмежені, враховуючи обов'язки й відповідальність, що їх несе із собою здійснення права на свободу вираження поглядів, за умови, що такі втручання у свободу вираження поглядів передбачені законодавством і є необхідними в демократичному суспільстві, як це зазначається в ч. 2 ст. 10 Конвенції.

В США, де нормативно-правове регулювання свободи творчості, зокрема, друкованої преси, одне із найліберальніших у світі, обмеження також не виключаються [15, 74]. Так, Федеральний уряд уповноважений обмежувати поширення порнографії. Вважається, що порнографія не є предметом захисту та охорони, за Першою поправкою до Конституції США. Для визначення того, що є, а що не є порнографією, застосовується так званий «тест Міллера», вперше використаний в справі «Міллер проти штату Каліфорнії» в 1973 р. Згідно з тестом Міллера, твір може бути визнаний порнографічним, якщо він відверто пропагує інтерес до сексу для середньостатистичної людини за сучасними суспільними стандартами, містить зображення сексуального акту в образливій манері та не має серйозної політичної, художньої або наукової цінності. Згідно з рішенням Верховного суду США 1982 р., дитяча порнографія не оцінюється за тестом Міллера і забороняється незалежно від художньої або іншої цінності [15, 75].

Попередня цензура кінематографічної та відеопродукції відсутня, проте діє ефективна система саморегулювання. Асоціація кінематографістів США (Motion Picture Association of America, МРАА) користується системою рейтингів-обмежень, і нерейтингований фільм не може отримати істотної частки у кінопрокаті, що робить систему практично обов'язковою. У деяких випадках обмеження МРАА є суворішими, ніж аналогічні обмеження державних органів в європейських країнах. Оскільки МРАА є недержавною організацією, її рішення неможливо оскаржити в судовому порядку, проте існують внутрішні процедури врегулювання спорів та суперечок. Крім того,

МРАА не може обмежувати продаж відеопродукції на носіях, у зв'язку з чим нормальною практикою вважається випуск двох версій відеопродукції — «м'якшою» для кінотеатру і «жорсткішою» для відео [15, 76]. Отже, коли вітчизняні імпортери кінопродукції посилаються на те, що певна стрічка допущена до прокату в США, необхідно врахувати, які саме межі прокату встановлені щодо певної кінострічки.

Все викладене вище свідчить, що свобода творчості не може абсолютизуватися, і за певних умов її обмеження відповідають демократичній правовій традиції.

Як зазначено вище, законодавче підґрунтя таких обмежень в Україні створює Закон [5]. Згідно зі ст. 1 цього Закону, суспільна мораль визначена як система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість. Стаття 5 Закону встановлює, що змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення. Вважаємо, що зазначене право слід закріпити в «Основах...» як одне з культурних прав громадян. Належність цього права до «культурного» доводиться, зокрема, задекларованими в ст. 2 «Основ...» [6] такими принципами культурної політики в Україні, як утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян, чому аж ніяк не сприяють деякі «зразки» творчості. Додатковим доказом віднесення зазначеного права до «культурного» є те, що регуляторні функції в його забезпеченні здійснює центральний орган виконавчої влади України в галузі культури (нині — Міністерство культури і туризму (МКТ) України).

При цьому це право не слід розглядати тільки як результат обмежень свободи творчості всередині країни. Воно має самостійне значення, оскільки реалізується також і шляхом, який безпосередньо не пов'язується з обмеженнями свободи творчості, а саме — шляхом обмеження ввезення в Україну творів, зображень, інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження, їх виготовлення, перевезення чи іншого переміщення, реклами, збуту чи розповсюдження (ст. 6 Закону [5]). Отже, це право забезпечується за рахунок використання різних механізмів.

Разом з тим Митний кодекс (МК) України прямо не передбачає заборон на ввезення в Україну таких предметів. Згідно зі ст. 27 Кодексу, товари, що переміщуються через митний кордон України, крім митного контролю, можуть підлягати санітарно-епідеміологічному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному, екологічному контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей. Прямих вказівок на предмети порнографічного характеру ця норма не містить. З іншого боку, відповідно до ст. 96 МК України, ввезення в Україну, вивезення з України та транзит через її територію товарів окремих видів можуть заборонятися законами України. Не можуть бути пропущені через митний кордон України товари: заборонені до ввезення в Україну; заборонені до вивезення з України; заборонені до транзиту через митну територію України. В такому контексті МК опосередковано обмежує ввезення предметів порнографічного характеру як таких, що заборонені до ввозу Законом [5].

Однак зазначена заборона прямо міститься в Законі України «Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України». Згідно зі ст. 9 цього Закону, не підлягають пропуску через митний кордон України, зокрема, літературні та художні твори, поліграфічна та інша друкована продукція, кіно-, фото-, аудіо- та відеоматеріали, що пропагують війну, жорстокість, порнографію, расову, етнічну або релігійну ворожнечу, закликають до насильницького повалення конституційного ладу в Україні. В той же час цей Закон прямо поширюється тільки на майно, яке належить громадянам як фізичним особам. Стосовно юридичних осіб митні органи можуть користуватися тільки підзаконним актом — «Інструкцією про порядок переміщення через державний кордон України текстових, аудіо- та аудіовізуальних матеріалів», затвердженою спільним Наказом від 22 серпня 1994 р. № 99/252 Державного комітету України по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації та Державного митного комітету України. Ця Інструкція визначає порядок переміщення через державний кордон України творів друку, рукописів, науково-технічної продукції, оригіналів і копій особистих документів, аудіовізуальних матеріалів та кінофотодокументів державними органами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, а також окремими громадянами України і іноземних держав. Відповідно до пп. в) п. 2.5 цієї Інструкції, не підлягають пропуску через державний кордон на

підставі чинного законодавства України матеріали порнографічного та вульгарного змісту.

Слід зазначити, що ці обмеження і заборони є частиною міжнародних зобов'язань України. Так, Законом «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії» Україна ратифікувала зазначений протокол. Відповідно до пп. с) ч. 1 ст. 3 та пп. с) ст. 2 цього протоколу, визнається злочином виробництво, розподіл, розповсюдження, імпорту, експорт, пропозиція, продаж або зберігання у вищезазначених цілях дитячої порнографії, яка визначена як будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином, в сексуальних цілях.

Механізми реалізації права на сприятливий інформаційний простір запроваджені також в Законі України «Про рекламу». Згідно з чч. 3, 4 ст. 7 цього Закону, реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди. У відповідності до ч. 1 ст. 8 Закону, забороняється розповсюджувати рекламу (включаючи анонси кіно- і телефільмів), яка містить елементи жорстокості, насильства, порнографії, цинізму, приниження людської честі та гідності. Анонси фільмів, які мають обмеження щодо глядацької аудиторії, розміщуються лише у час, відведений для показу таких фільмів. Згідно з ч. 3 ст. 20 Закону, реклама не повинна завдавати дітям моральної чи фізичної шкоди, викликати у них відчуття неповноцінності. В цьому контексті зазначені вимоги відповідають згаданим вище Рекомендаціям Комітету міністрів Ради Європи № R (84)3 від 23 лютого 1984 р.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про гострольні заходи в Україні», при проведенні гострольних заходів не допускаються заклики до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу і цілісності держави, розпалювання національної, класової, соціальної, релігійної та іншої ворожнечі, до пропаганди війни, тероризму й екстремізму. Не допускається проведення гострольних заходів, що пропагують порнографію, культ насильства й жорстокості, виробництво та вживання наркотиків і психотропних речовин.

Вимога ст. 9 Закону [5] щодо реєстрації кіно-, аудіо-, відеопродукції, що має обмеження глядацької аудиторії, виконана шляхом прийняття Наказу МКТ України від 31 серпня 2004 р. № 571 «Про затвердження Положення про державну

реєстрацію фільмів». Зокрема, фільмам еротичного змісту надається індекс «Х21» - фільми, перегляд яких забороняється особам до 21 року, і демонстрування їх дозволяється за обмеженою умовою. Крім того, встановлюється вичерпний перелік тем або ситуацій, з якими може бути пов'язана відмова в оформленні прокатного посвідчення та реєстрації, наприклад: пропаганда війни; розпалювання національної або релігійної ворожнечі; заклики до зміни шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності держави; пропаганда фашизму, неофашизму; неповага до культурних пам'яток, національних і релігійних святинь; художньо не виправданий показ насильства і жорстокості; пропаганда наркоманії; художньо не виправдана демонстрація статевих відносин, порнографія. Такий підхід цілком відповідає описаному вище підходу з рейтингування фільмів у США.

Разом з тим, передбачаючи можливість обмежень, законодавство передбачає і механізм захисту від них. Так, обмеження можливі тільки на підставі експертних висновків компетентних органів, які, своєю чергою, можуть оскаржуватися в судовому порядку. Отже, вводячи обмеження прав та свобод, законодавство одночасно передбачає захист від необґрунтованих обмежень.

З іншого боку, призначення експертизи в позасудовому порядку певною мірою суперечить принципам призначення експертиз, передбачених Законом України «Про судову експертизу». Тому в разі судового оскарження суди самостійно призначають судову експертизу. Так, Особа звернулася до Окружного адміністративного суду м. Києва (далі – Суд) з адміністративним позовом до Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі про скасування висновку № 788/411 від 19 вересня 2007 р. в частині дослідження журналів «Соблазн» № 27/11, «Flesh» № 49/7 на предмет наявності в журналах зображень, які кваліфікуються як порнографічні і належать до продукції порнографічного характеру. Ухвалою Суду від 09 січня 2008 р. по даній справі було призначено судову мистецтвознавчу експертизу та, відповідно, зупинено провадження по справі до закінчення проведення судової експертизи та отримання її висновків. Ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 16 червня 2009 р., постановленою за апеляційною скаргою Національної експертної комісії, зазначена ухвала суду першої інстанції підтримана [16]. Виходячи із вказаної позиції суду, не можна погодитися з думкою, висловленою, зокрема, в роботі [17, 530] про те, що експертний висновок Національної експертної комісії може бути одночасно і висновком судової експертизи, оскільки

тоді виходить, що сторона судового спору одночасно виступає і експертом. З цього приводу слід зазначити, що, відповідно до п. 158 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (в редакції Наказу Міністерства юстиції України від 30 січня 2004 р. № 144/5), до числа об'єктів мистецтвознавчої експертизи віднесені, зокрема, друкована продукція, аудіо- та відеозаписи, фотографія з метою віднесення їх до порнографічної чи еротичної та/або до такої, що пропагує культ насильства

та жорстокості, а одним із головних завдань мистецтвознавчої експертизи встановлено визначення відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі.

Висновки. Таким чином, право на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення, має свою логіку забезпечення і свої механізми реалізації. Суперечки з цього питання можуть вирішуватися в судовому порядку, в тому числі із призначенням судово-мистецтвознавчих експертиз.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Баглай М. В., Туманов В. А. Малая энциклопедия конституционного права. – М.: Изд-во БЕК, 1998. – 519 с.
2. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.readbookz.com/book159/4555.html>
3. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування: Пер. з англ. – К.: АртЕк, 1997. – 624 с.
4. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2006. – 656 с.
5. Закон України «Про захист суспільної моралі» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – С. 192.
6. Основи законодавства України про культуру // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21. – С. 294.
7. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 848 с.
8. Чиркин В. Е. Публичное управление: Учебник. – М.: Юристъ, 2004. – 475 с.
9. Белкін М. Л., Копієвська О. Р., Белкіна Ю. Л. Держава та свобода творчості в світлі рішень Європейського суду з прав людини. – Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2008. – № 5. – С. 6-15.
10. Белкіна Ю. Л., Белкін М. Л. Свобода творчості: диалектика прав и обязанностей в свете европейской правовой традиции // IV Международная научно-практическая конференция «АЛЬЯНС НАУК: ученый ученому»: Сборник научных трудов. – Т. 4. – Днепропетровск: ПГАСА, 2009. – С. 11-13.
11. Белкін М. Л., Белкіна Ю. Л. Філософсько-правова концепція І.Канта і сучасне законодавство України // Видатні постаті науки, культури і освіти України: Матеріали Всеукраїнської наук. – практ. конф., Київ, 30-31 жовтня 2008 р. – К.: ДАКККіМ, 2008. – С. 21-22.
12. Абдулаев М. И. Учение Канта о праве и государстве. – Правоведение. – 1998. – № 3. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=146976>
13. Філософія права / За ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 334 с.
14. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях: Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабинович та ін. – К.: Атіка, 2001. – 112 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1007570625>
15. Пілат Є. Г. Обмеження обігу друкованої та аудіовізуальної інформації з міркувань суспільної і державної безпеки у Сполучених Штатах Америки // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 23-24 квітня 2009 р.). – Івано-Франківськ, 2009. – С. 74-76.
16. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
17. Репешко П. І. Щодо суб'єктів експертизи предметів порнографічного характеру // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 527 – 530.